

várhattunk volna ilynemű folyóirat tényleges megindítására. Bizonyára megelőzte volna korát. Hisz a szónoknak hosszasan kellett magyarázgatva fejtegetnie azt, a mi alól ma talán fel vagyunk mentve: az egyházi izlés, felfogás és styl jogosultságát.

A létesítési nehézségek előleges megfontolása volt a főok, mely a szónokot kényszeríté, hogy e pontot beszédje végén mintegy a messze jövőben létesíthető *pium desiderium* gyanánt tüntesse föl.

A mi akkor nem volt mulasztás, tizenkét év után azzá lehet. Megfontolva még ma is a nehézségeket, elszántaknak nyilatkoztatjuk magunkat annak kipuhatolására: ha vajjon van-e már az egyházi művészetek iránt hazánk papságában annyi érzék és fogékonyság, a mennyi elégséges megismerni az ismeretlent, s azután megítélni a jót, a helyeset, a nemest, s választani ezeket az elvetni való helyett?

Nagy bátorság és kész kudarczczal határos lenne vállalkoznunk egy ily «önálló» lap megindítására, minők külföldön többhelyütt évtizedek óta virágzanak és gyümölcsöznek. Nem, a jó ügyet nem teszszük könnyelműen koczkára. Szorosan Ipolyi programbeszédjéhez tartva magunkat, e folyóiratot csak összekötve eleve valamely «egyházi irányú, időszaki vállalatunkkal», minő pl. a Füssy által szerkesztett «Tájékozó», kíséreljük meg, ha lehetséges, mindjárt jövő újévtől kezdve megindítani.

Vérmes remények iránt való kilátás nélkül fogunk tollat, hogy harcra keljünk a közönyösség ellen: nehéz, de férfi-munka lesz. Ha csak oly jóakarattal találkozunk is, minővel föllépünk, úgy a siker a vállvetve működőknek már biztosítva van.

Engedje a mélyen tisztelt gyülekezet, a jó siker iránt biztosítékul tekinthetnünk azon, talán a határon túl is igénybe vett, becses türelmét, melylyel csekélységünket elnézőleg végig hallgatni méltóztatott.

És most, midőn e helyről lelépek, azt ohajtom, hogy az új évtized után, mely alatt reánk sok és nehéz munka vár, itt e Társulat körében, fényesebb eredményekkel számolhasson be a hazai egyházi művészekről nálamnál ékesebben szóló utód!

A KEHELY.

I. KÖZLEMÉNY.

Az egyházi edények és eszközök között rangra nézve első helyen áll a *kehely* (*calix*, *calix sacrificialis*, *poculum*, *poculum sanctum*, *vas mysticum*), melyről sz. Pál apostol a korinthusiakhoz irt első levelében következőleg nyilatkozik: «*Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne*

communicatio sanguinis Christi est? az áldás kelyhe, melyet megáldunk, nem a Krisztus vérében való részesülés-e?»¹ A kehely azon edény, mely a megváltás történetében főszerepet játszik. Krisztus Urunk elfogadta mennyei Atyja kezéből a keserűség kelyhét, hogy helyette az élet kelyhét nyujthassa az emberiségnek, az új szövetségi áldozatban. Az utolsó vacsorától kezdve, melyen a vérnélküli sz. miseáldozat alapított, a kehely azon kiválasztott edény, melyben a bor Megváltónk valóságos vérévé változik át, a pap consecrationális szavai által. Ezen edény fontossága elégséges ok arra, hogy kifejlődési történetét főbb vonalaiban t. olvasóinknak bemutassuk, a kereszténység első századaitól kezdve a középkoron át napjainkig, s néhány vezéreszmét szolgáltatassunk a kehely helyes, czélszerű alakja-, anyaga- és művészi kivitelére nézve azoknak, kik jövőben akár templomaik, akár saját magok használatára ily szent edényt készíttetni óhajtanak. Az egyházi szerek szállítói és az ötvösök kirakatai és készlete még ma is azon szomorú tanusággal szolgálnak, hogy a kelyhek alakja a czélszerűségnek, s kivitele a művészi izlés szabályainak vajmi ritkán szokott megfelelni. Ezen visszaélés okát azon körülményben látjuk rejleni, hogy a megrendeléseknél a mesterember vagy művész nem korlátoztatik a papság részéről czélszerű szabályok által; e helyett saját belátása, izlése szerint készíti el az ötvös vagy gyáros — nemine reclamante — a megrendelt tárgyat. Ezen eszme láncolatában ismét azon, már sokszor fölvetett kérdés következik, hogy vajjon miként adjon a művészeknek vagy kézműveseknek és gyárosoknak utasítást az, a ki nemcsak az egyházi szerek fejlődési történetét nem ismeri, de pl. a modern, czélszerűtlen, tulipánszerű kupával ellátott kelyheknél, vagy hegedű idomra metszett casuláknál és vereshagyma alkatú toronyfödeleknél életében jobbat soha nem látott, vagy ha látott is, de figyelemmel meg nem nézett, annál kevésbé tanulmányozott? Minden

1. ábra.

2. ábra.

¹ I. rész, 16. vers.

egyházi tárgynak, eszköznek, edénynek, öltönynek és egyéb paramentumnak megvan a maga története, multja, melynek ismerete nélkül hivatásunk egyik kötelességén ejtünk csorbát, midőn a gondozásunkra bizott Isten háza díszét, a szükséges előtanulmányok hiányában, az ecclesia docenshez méltó arányban, előmozdítani — mint *peregrini in Israël* — képtelenek vagyunk.

3. ábra.

A kereszténység első századaiban, midőn a vallásüldöző vérszomjas césarok elől a földalatti sírűregekbe, katakombákba huzódtak vissza a hívők, tekintve az ősegyház szegénységét, a kelyhek sem készültek csupa drága érczből, aranyból és ezüsből, de nagyobbára igen silány vagy törékeny anyagból, u. m. fából, üvegből, csontból és közönsége-sebb fémekből. A fakelyhekre vonatkozólag már a közmondásba mentek át sz. Bonifác szavai: «Quondam sacerdotis aurei ligneis calicibus

utebantur, nunc e contra lignei sacerdotes aureis utuntur calicibus!»¹ A fakelyhek, bár az anyag lyukacsossága miatt igen alkalmatlanok voltak a consecrálásra, mégis a IX. századig föntartották magokat. Legelőször Zephirinus pápa (202—219.) kelt ki a fakelyhek ellen s elrendelte az üvegekelyhek használatát. Platina szerint «*statuit, ut consecratio divini sanguinis in vitreo vase, non autem in ligneo, ut antea, fieret*». Utána a rheimsi zsinat, 803-ban, nemcsak a fakelyheket, de az üvegből készületeket s mi több, a közönséges ércből valókat is eltiltotta, s elrendelte, hogy «*Calix domini cum patena si non ex auro, ex argento fiat*». De, úgy látszik, e zsinati határozatnak sem volt fogantaja, mert pár évtizeddel később IV. Leo pápa (847—855.) kénytelen lön a tilalmat következő rendeletével megújítani: «*Ne quis ligneo calice*

4. ábra.

5. ábra.

aut vitreo audeat missam cantare». Ugyancsak a IX. század végéiben a triburi zsinat is (895-ben), Formosus pápa alatt, erélyes rendeletet hozott a fakelyhek kiküszöbölésére;² míg a csontból készületeket már előbb a nicæai zsinat tiltotta el.³

Ezen silány anyagú kelyhek mellett kétségtelen, hogy a gazdagabb egyházaknak már az első századokban volt drága ércből, aranyból és ezüsből készült helyhök. Így pl. sz. Ágoston tanúsága szerint, a Diocletianus-féle üldözés alatt Afrikában a cirtai templomból két arany- és hat ezüstkelyhet tulajdonítottak el.

¹ Bibliotheca Patrum Lugd., XV. köt. 194. lap.

² «*Ne sacerdotes in ligneis vasis ullo modo conficere præsumant.*»

³ «*De cornubovis, quod de sanguine sunt.*»

Sajátságos, hogy míg a régi fa- és csontkelyhek közül egyetlen példány sem maradt fön: addig a sokkal törekenyebb üvegkelyhekből a római és egyéb katakombákban több jött napfényre, melyek az üvegkelyhek alakjáról és művészi kiviteléről elégséges fogalmat nyújthatnak. A vatikáni palotában levő keresztény muzeum gazdag műkincsei között van egy igen érdekes ép példány (1. ábra.), mely alakjára nézve nem igen különbözik a közönséges üvegpoharaktól, csupán az üvegkezelés technikája árulja el ősrómai voltát, s lelhelye (a római katakombák) rendeltetését.¹ Az öblös pohár, mint rajzunkon láthatni, talppal van ellátva. Tudtommal több példány nemcsak a római, de a nevezetesebb külföldi muzeumokban sem létezik, mely a most bemutatotthoz hasonló

6. ábra.

idomú volna. A katakombai üvegkelyhek és áldozó poharak, melyek a szent miseáldozaton kívül az u. n. szeretetlakomáknál (*agape*) is használtattak, jobbra lapos aljjal voltak ellátva. Ily pohárfeneket aranylemezzel s abba karczott alakokkal és feliratokkal díszítve,² Bosio Antal, a római katakombák Columbusa († 1629), talált legelőször ásatásai közben. Harmadfél évszázadon át ezen műtárgyak száma aránylag igen jelentékenyen szaporodott, csak az a kár, hogy nagyobb-részt töredékekben, ritkán

egész épségben jönnek napfényre.³ A legelső tudós, a ki ezen emlékek rendszeres feldolgozására vállalkozott s az ő koráig isme-

¹ E rajzot az eredeti példány után sajátkezűleg készítettük; photographiáját kiadta Simelli, a római (1870-iki) egyházi műkiállítás alkalmából. V. ö. Antiquités chrétiennes photographiées par M. Ch. Simelli, cataloguées et décrites par Mgr. X. Barbier de Montault. Roma, 1870, 7. lap. Nr. 58.

² Egyszerűen «aranyos üvegeknek» (*Goldgläser*, olaszul «fondi d'oro») szokták nevezni a régészek.

³ Legdúsabb sorozat van a vatikáni muzeumban; továbbá igen érdekes példányok a londoni British-Museumban, a párisi Bibliothèque nationaleban, Flórenczben és Nápolyban, végül magánosok gyűjteményeiben is.

retes 72 példányt kiadta, *Bouonarotti Fülöp* volt, 1716-ban,¹ utána még *Boldetti* említhető, a ki 28 ismeretlen darabbal gazdagítja a sorozatot,² végül *Garrucci* Jézus-társasági atya kiadványa,³ mely felöleli az összes, 340 darabból álló készletet.

Most nézzük közelebbről ezen aranyos üvegeket, tekintettel készí-tetési módjokra, korukra és fontosságukra. Főnebb adott (2.) ábránk a párisi nemzeti könyvtárban levő kisebb alkatú aranyos üveget tünteti elénk, sz. Callixt pápa (219—223.) arczképével, a ki előde, Zephirinus pápa parancsára a róla elnevezett sz. Callixt-katakomba készítésére felügyelt. Ezen példány figyelemmel tartása mellett könnyen megért-hetjük az aranyos kelyhek készí-tési módját.

Wisemann bibornok, a katakombai műemlékek egyik legavatottabb ismerője szerint, az arany-lemez a gummihoz ha-sonló ragasztó anyag segélyével lőn a kerek pohártalp belsejére erő-sítve s azután finom, he-gyes eszköz segélyével az ábrázolandó alak és betűk körvonalai kar-czoltattak be a lemezbe. Ennek végeztével mind-azt eltávolította a mű-vész az aranylemez-ből, a mi az alak és betűk

7. ábra.

körvonalain kívül esett, úgy hogy csupán ezek maradtak meg, mintegy az aranylemez-ből kimetszve. Midőn ezzel készen volt, az egész képes előállítás-t üveg-zománcz-czal vonta be, hogy így a levegő teljes elzárásával, a használat viszontagságaitól a képet megóvja.⁴

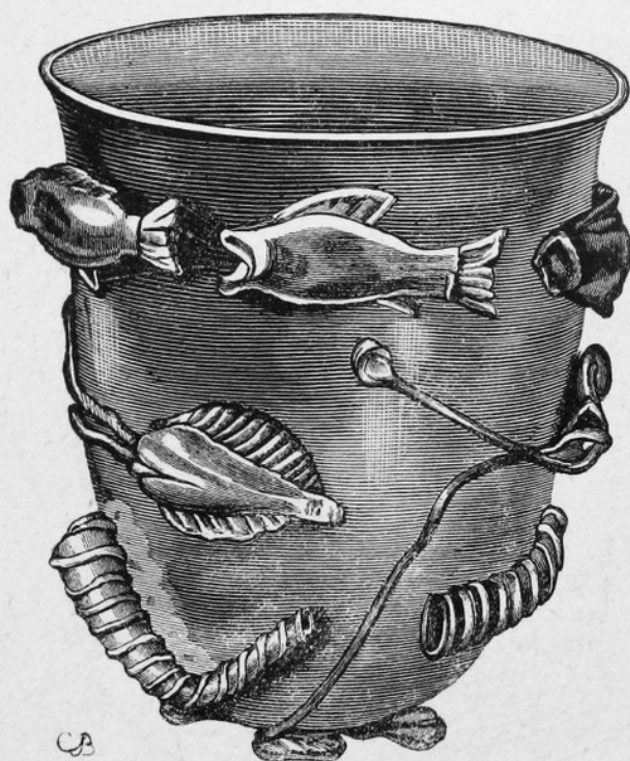
¹ *Bouonarotti*, Osservazioni sopra alcuni frammenti di vasi antichi di vetro ornati di figure trovati nei cimiteri di Roma. Firenze, 1716.

² *Boldetti*, Osservazioni sopra i cimiteri dei ss. martiri ed antichi cristiani di Roma. Roma, 1720.

³ *Garrucci Rafaële*, vetri ornati di figure in oro trovati nei cimiteri cristiani di Roma. Roma 1858; a második kiadás u. o. 1864, 4-edrétben, 42 táblából álló ívrétű Atlaszszal.

⁴ *Wiesemann*, Tour of Irland, übersetzt von Reusch. Köln, 1859. 300. lap.

Ezen óvatos kezelési mód mentette meg egész napjainkig e nagybecsű műemlékeket, melyek ma is oly üde fényvel villognak, mint a III. és IV. századokban, tehát több mint másfél ezer év előtt, a mikor készültek. Készítettésök, eredetök korszaka egészen összevág a fönnebb említett adattal, mely szerint *Zephirinus* pápa a III. század első évtizedeiben a fakelyhek kiküszöbölésével az üvegekelyhek használatát hozta be. A mi a rajtok ábrázolt képeket és föliratokat illeti, azok, valamint a katakombai domborművek és falfestmények néha pogány mythologiai jeleneteket ábrázolnak; sőt van köztük néhány a hétkarú gyertyatartóval és a szövetséglárával, de legnagyobbbrészt mégis keresztény tartalmúak. Így

8. ábra.

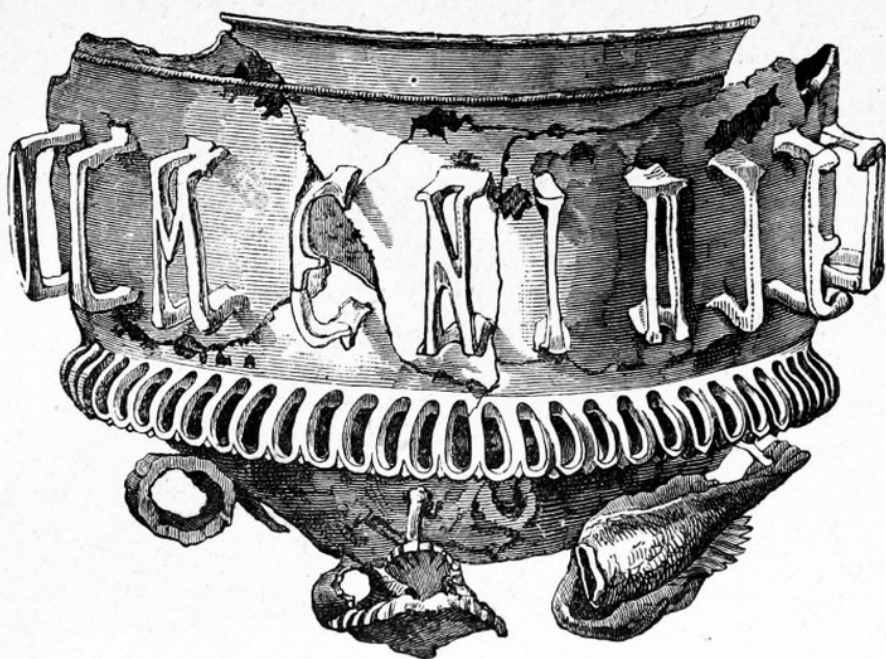
mégis keresztény tartalmúak. Így pl. 3. ábránk Jónás történetét ábrázolja, a mint a hajóról tengerbe dobatván, a szörny-hal által elnyeletik, a hajó jobb oldalán e görög felirat olvasható: ZESSES, azaz: *vivas, élj*. E felirat a legszorosabb kapcsolatban áll Jónás történetével, mely a feltámadás jelképe. A *zeses, vivas* felkiáltás a katakombai őskeresztény üvegedényeken gyakori, s a sz. áldozásra látszik utalni, mintegy Krisztus szavaiból folyólag: «a ki e kehelyből iszik, élni fog mindörökké».

Az aranyos üvegtalpakon leggyakrabban Péter és Pál apostolok (*Principes Apostolorum*) képei szoktak előfordulni. Fönnebbi (4.) ábránkban láthatunk erre példát. A kerek lap központját egy oszlopféle emelvényre helyezett körbe foglalt monogramm képezi, mely a X és P (*Chi* és *Ró*) görög betűk összetételéből származott. E monogramm a XPEICTOC (*Chreistos*), azaz «Krisztus» névnek két kezdő betűje. Nagy Constantinus császár óta, ki legelőször használta a Maxentius elleni hadjáratban labarumán, Üdvözítőnk jelképe gyanánt ismeretes az őskeresztény műemlékeken. Tehát üvegedényünkön is a középső helyet Krisztus, — bár a disciplina arcani szerint jelképileg — foglalja el; tőle jobbra, a megkülönböztetett helyen, sz. Péter; balra sz. Pál apostolok álló alakja látható. Mindkét apostol jobbát áldásra emeli, baljában pedig a rómaiak írástekercsét, az evangelium jelvényét tartja. Érdekes a szokásos felirat, mely a két alakra vonatkozik. Jobbfelől PETRVS,

az aranyos üvegtalpakon leggyakrabban Péter és Pál apostolok (*Principes Apostolorum*) képei szoktak előfordulni. Fönnebbi (4.) ábránkban láthatunk erre példát. A kerek lap központját egy oszlopféle emelvényre helyezett körbe foglalt monogramm képezi, mely a X és P (*Chi* és *Ró*) görög betűk összetételéből származott. E monogramm a XPEICTOC (*Chreistos*), azaz «Krisztus» névnek két kezdő betűje. Nagy Constantinus császár óta, ki legelőször használta a Maxentius elleni hadjáratban labarumán, Üdvözítőnk jelképe gyanánt ismeretes az őskeresztény műemlékeken. Tehát üvegedényünkön is a középső helyet Krisztus, — bár a disciplina arcani szerint jelképileg — foglalja el; tőle jobbra, a megkülönböztetett helyen, sz. Péter; balra sz. Pál apostolok álló alakja látható. Mindkét apostol jobbát áldásra emeli, baljában pedig a rómaiak írástekercsét, az evangelium jelvényét tartja. Érdekes a szokásos felirat, mely a két alakra vonatkozik. Jobbfelől PETRVS,

balfelől — s ez meglehetősen ritka példa — PAVLVS helyett SAVLVS olvasható, mintegy vonatkozással sz. Pál megtérésére, a ki előbb mint Saul nevezetű ifju, sz. István vértanú megköveztetésénél a pogány kövezők ruháit őrizte. Következő (5.) ábránk sz. Pál apostolt egyedül tünteti elénk, azon tipikus felfogással, mely sz. Péter apostol rövid szakállával és bajuszával ellentétben (miként 4. ábránkon is láthatjuk), neki hosszabb szakállat és bajuszt, mintegy a hagyományból merítve, tulajdonít. E mellkép körül már a PAVLVS nevet olvashatjuk. Sokkal ritkább a bold. Szűz ábrázolása (6. ábra) az aranyos üvegeken és katakombai festményeken egyaránt. Ha ábrázoltatik is, mint például fentebbi rajzunkon, rendszeren imára kiterjesztett karokkal, egészen hasonlóan a sarcophagokon is előforduló «Orante»

(imádkozó női alakhoz), mely a szentírás és a szent atyák tanúsága szerint, az egyházat jelképezi.¹ A szóban levő aranyos üvegen szűz Mária mellett, kinek neve feje fölé van bekarcolva, jobbján sz. Péter, balján szent Pál apostolt láthatni, de már nem oly tipikus, hanem inkább merően a művész képzelme-

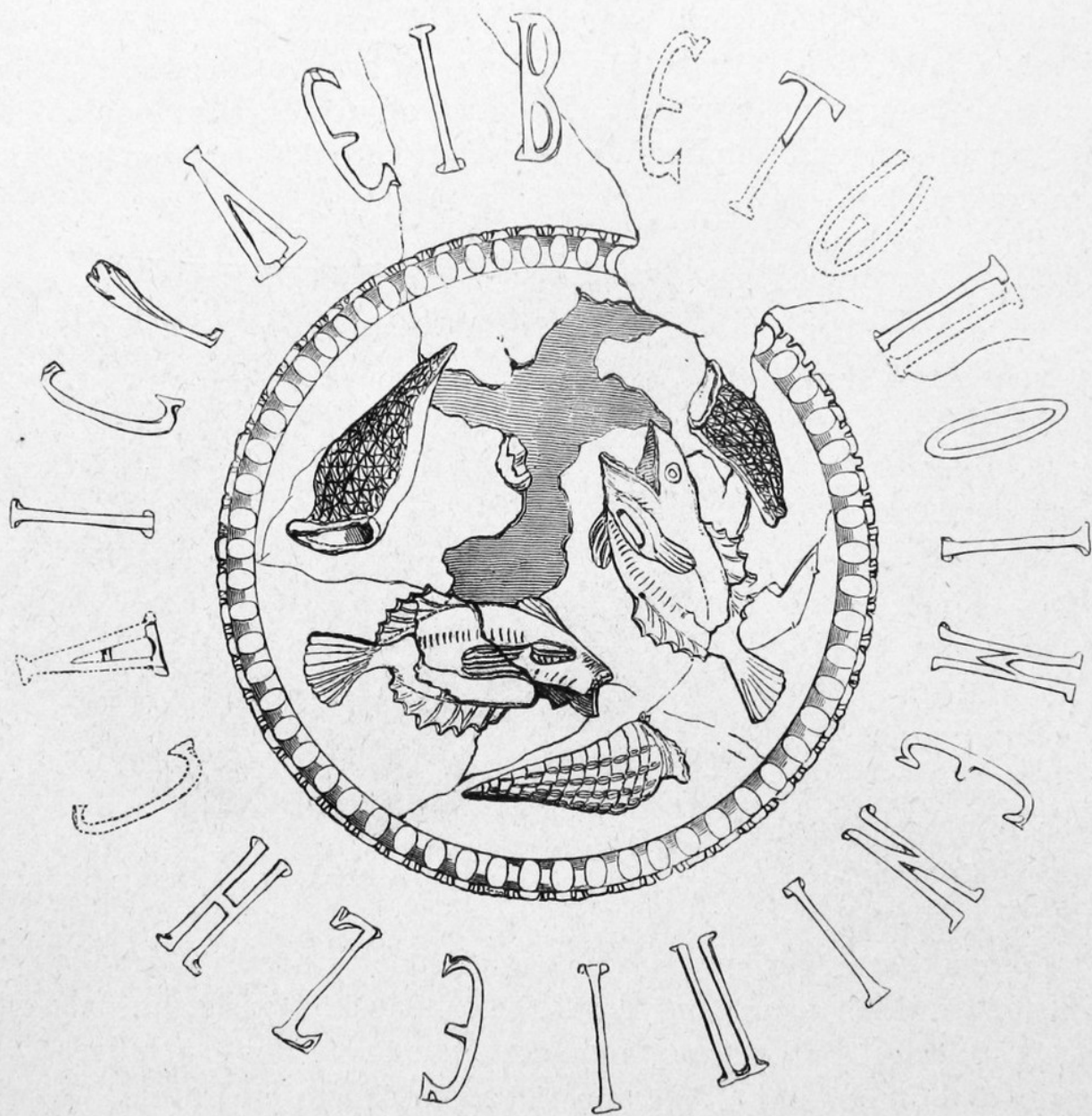

9. ábra.

nyes fölfogásával, gyermekies (egyik inkább nőies) arczczal, azonban jobb kezök mégis áldásra van emelve, míg baljokban könyvfélét látszanak tartani. A fölöttök levő felirat kétségtelenné teszi, hogy a művész, bár gyermekded fölfogással, e két apostolt szándékozta előállítani. Összehasonlítva ezen üveglap rajzait a 4-ik ábrán bemutatottal, kétségkívül amazt kell jobbnak tartanunk, bár érdekességre nézve ez sem áll utána. Mindezen műdarabokat mégis messze túlhaladja azon üvegpohár rajza, melynek hasonmását 7. ábránk állítja elénk. Első tekintetre Mózes álló alakját látjuk magunk előtt, a mint a jobbjában tartott vesszővel a kősziklából vizet üt ki az Izraéliták számára. Ezen képes jelenet mel-

¹ V. ö. Apocal. 12, 1—5. Épen ide vágók sz. Ámbrus következő szavai: «Multa in figura ecclesiae de Maria prophetata sunt.» (De instruct. Virg. cap. 14.)

lett szinte keressük a fölíratot, melynek így kell szólnia: MOSES, s ime helyette a következőt leljük és olvassuk tisztán, érthetően kiírva: PETRVS. Ismét sz. Péter apostolnak az őskeresztény művészek által annyira kedvelt alakja! De ezuttal mély jelképi értelemmel kapcsolatban, mely a primatus-sal szoros viszonyban áll. Ezen aranyos üveg rajza s felirata ad kulcsot ama katakombai festmények és dombormű-

10. ábra.

vek magyarázatához, melyeken Mózes életéből vett eme jelenet gyakorta elő szokott fordulni. Az őskeresztény korban Mózes, a mint a sziklából vizet üt ki, sz. Péter apostol előképének tekintették s őt ezen ószövetségi előkép által jelképezték. És igen helyesen. Mert valamint Mózes Izraél szomjas népének megnyitotta a sziklából a forrást s annak üdítő hullámaival enyhítette szomjukat: épúgy az újszövetségben, Krisztus szent Péter apostolnak adott hatalmat (ezt a kezében tartott vessző

jelképezi) a kegyelem forrását a hívők kielégítésére föltárni. E kutforrás, melynek a hivekkel való közvetítése sz. Péter apostol és utódai kezében s hatalmában van, képezi a központot, honnét az élet vize a világ összes hívőire kiárad.¹

Mindezen aranyos üvegek fényes példák annak bebizonyítására, hogy az őskeresztény korszakban a «disciplina arcani» tanai szerint hitünk, vallásunk egyes tételeit, jelvények leple alatt, még a közkeletű tárgyakon is megörökítették, hogy azokat, mint életelveket, a hívők szemeik elől soha se téveszthessék.

Nemcsak Rómában és Olaszországban, de az Alpeseken innen, pl. Köln tájékán, sőt hazánkban is találunk oly üvegedényekre és azok töredékeire, melyek az őskeresztény vallási cultussal szoros kapcsolatban vannak. A Kölnben talált hasonló műemlékek közül főlemlítjük azon *üvegtányérka* (*patena*) darabjait, melyen apró, kerek medaillo-nokban a bibliából vett jelenetek közül a bűnbeesés (Ádám és Éva a fa alatt), a feltámadás (Jónás története és Lázár feltámasztása), a vértanúk jelképei (Dániel az oroszlánok vermében, az ifjak a tüzes kemenczében) és a bold. Szűz («Orante») vannak aranylemezbe karczolva ép oly módon, mint az eddig bemutatott pohártalpakon láttuk.² Az ily üvegpatenák az üvegkelyhekkel egy időben voltak használatban. — A «*Liber Pontificalis*» tanusága szerint, szintén *Zephirinus* pápa (202—219) rendelte el, hogy a szerpapok (*diaconi*) az áldozárok (*sacerdotes*) előtt az egyházba üvegpatenákat vigyenek.³ Ezen üvegpatenák rendeltetése ugyanaz volt, mint ma az áldoztató kelyheké (*ciborium*); ezen patenákön hordták a diaconusok a kerek idomú római kétszersülthöz (*ciam-bella*) hasonló particulákat a hívők között való kiosztás céljából.

De nemcsak a most említett üvegpataka, hanem egy egészen ép üvegedény, úgynevezett «*vasa pseudo-diatreta*» is jött már az Alpeseken innen napfényre Trierben, melynek külsején csigákon kívül halak is fordulnak elő, üveganyagból dombor-alakban reá forrasztva. A trierit,

¹ Igen találóan jegyzi meg ide vonatkozólag sz. *Ágoston* (Epist. 181., ed Gaume vol. II. pag. 949.), «indeque sumerent ceteræ ecclesiæ velut de natali fuo sonte aquæ cunctæ procederent et per diversas totius mundi regiones *puri capitis* incorruptæ manerent, quid præcipere, quos abluere, quos velut in cœno inmundabili sordidatos mundis digna corporibus unda vitaret».

² «Römische Glasgefässe aus der Sammlung des Herrn Carl Disch zu Cöln.» Jahrbücher des Vereins von Alterthumsfreunden im Rheinlande. Bonn, 1864. XXVL, XVIII. Jahrg. 2. 119—128 lap, (III. tábla 3.) szinezett képpel. *Kraus*, Roma Sotterranea, 303 lap, 43. ábra; II. kiad. 343. lap, 55. ábra; *Martigny*, Dictionnaire des antiquités chrétiennes. II. kiad. 329. lap.

³ *Anastasius*, Vita Pontificum. *Migne*, Curs. Patrol. CXXVII. 1306 lap: «Ministri patenas vitreas ante sacerdotes in ecclesiam portarent.»

mely hasonmása a vatikáni keresztény muzeumban őrzött csonka példánynak, hű rajzban főnebb (8. ábra) adjuk.¹ A magas, csésze-idomú nyílt edény egész ép állapotban találtatott s egyedül a rajta levő halak árulják el keresztény jellegét. A *hal*, a sz. atyák és egyházirók egyhangú tanusága szerint, Krisztus Urunkat jelképezi. Messze vezetne Melitó-tól le aquinói sz. Tamásig felsorolnunk azon classicus helyeket, melyek ezen tétel kétségtelen voltát tanusítják. A sok közül egyedül sz. Ágoston következő szavait említjük föl: «*Horum autem Græcorum quinque verborum quæ sunt Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ Υἱὸς Σωτὴρ si primas litteras jungas crit ΙΧΘΥΣ i. e. piscis, in quo nomine mystice intelligitur Christus*». Tehát a hal görög neve megfelel a «Jézus Krisztus, Isten fia, Megváltó» szavak első betűinek, s innét a keresztények az első századokban már mennyei Üdvözítönket a hal jelképe alatt ábrázolták. E fontos symbolum a katakombai feliratoktól, falfestményektől kezdve le a lámpákig és az u. n. vésett kövekig (*gemma*) gyakran előfordul. Mi több, talizmán gyanánt, az első századokban meglehetősen ismeretlen fészületek helyett, elefántcsontból és fából faragott halacszkákat zsinóron hordoztak a keresztények nyakukban. Ilyen fa- és csonthalacska a római muzeumokban elég őriztetik, közöttük egyre a következő görög felirat van bevésve: *ΩΩΑΙΟ*, «*ments meg*», azaz «Jézus Krisztus, légy megmentőm, megváltóm, üdvözítőm!» Ugyanily halak láthatók a trieri áldozati üvegedényen Krisztust jelképezve, valamint ilyen halak vannak azon nagybecsű üvegcsészén is, mely 1845-ben Szekszárdon (a rómaiaknál *Alisca*) jött napfényre. E csésze ma a m. n. muzeum régiségtárában őriztetik; sikerült rajzát 9. ábránk adja.² A mi ezen üvegedénykét illeti, daczára hogy rongált állapotban van, fontosságra nézve felülmulja a vatikáni muzeum példányait is. A kiálló betűkből szerkesztett görög felirat teszi csészénket nevezetessé. A felirat (kiterjesztett alakban 10. ábránkon) így szól: *ΑΙΒΕ ΤΩ ΠΟΙΜΕΝΙ ΠΙΕ ΖΗΟΑΙΟ*, magyarul: «*áldozzál a pásztornak, igyál és élni fogsz*». Hogy e fölirat értelménye, valamint a csésze fenekén levő halacszkák szoros összefüggésben vannak a keresztény cultussal, az előadottak nyomán könnyű belátni. A jó pásztornak (Krisztus) áldozni, a csészéből inni (az oltári szentséget bor színe alatt venni magunkhoz) hí föl a fölirat, s a méltó Úrvétel után örök életet («*élni fogsz*») is ígér. Ezen ékes szavakból szerkesztett kenetteljes föliratot nem szükség bővebben magyarázgat-

¹ *Wilmowsky*, Archæol. Funde in Trier und Umgegend. Trier, 1873, képpel; *De Rossi*, Bullettino di archeologia cristiana, 1874. évfolyamában, képpel; *Kraus*, id. mű, II. kiad. 213 lap, 24. sz. alatt mind a római, mind a trieri csésze rajzai láthatók.

² *De Civitate Dei*, Lib. XVIII. cap. 23.

nunk. Csupán azt jegyezzük még meg, hogy e hazai leletű tárgy a többi őskeresztény műemlékekkel együtt, melyekről még lesz alkalmunk bővebben megemlékeznünk, a történeti adatok mellett fényesen igazolja, miszerint mai hazánkban, a hajdani Pannoniában, már az első századokban utat tört magának Krisztus vallása.¹

Az őskeresztény üvegkelyhekről ezuttal ennyit közölni elég. — Ezen adalékok is tájékoztató képet nyújtanak a kehely ősrégi alakjáról, kiviteléről stb. A törékeny üvegkelyhek helyébe nem sokára a neme-sebb fémekből készültek lépnek, melyek a középkor folyamán át — mint látni fogjuk — sok változáson mentek át, a többi között azon is, hogy a misekelyheken kívül külön áldoztató kelyheket (*ciborium*) készítettek. Befejezésül talán nem lesz érdektelen megjegyezni, miszerint a római egyházból kiküszöbölt törékeny üvegkelyhek használata az egyptomi kopt templomokban egész a mai napig fönmaradt.²

AZ EGYHÁZI FESTÉSZET ÉRDEKÉBEN.

(Az orsz. egyházi festészeti bizottság. — Dr. HAYNALD L. bibornok alapítványa.)

A hazai művészetek egy eddigelé mostohagyermekül tartott ágát fogadta újabban a kormány pártfogó támogatásába. Értjük az egyházi festészetet, mely a középkor óta, mikor hazánkban is virágzásnak örvendett s jeles mestereket mutathatott föl, mindinkább figyelmen kívül hagyva, a lehető legmélyebbre sülyedett. E sülyedés ismérveit elég sűrűn tapasztaljuk templomaink falfestményein és oltárképein. A vándor szobafestők járnak faluról-falura az országot s festik minden ikonologiai (sz. képtan) és rajztani szabályok nélkül Magyarország papsága számára a rémséges oltárképeket és a templom falait. Annyira jutottunk már, hogy a bécsi házalók képpiaczain megforduló éktelen, rikító színekkel és avatatlan ecsettel festett olajképekre azt szokták mondani:

¹ Ezen becses tárgy egy római keresztény nő sarcophagja mellett találtatott több tárgy társaságában. Kiadta és leírta e leletet *Kubinyi Ágoston* «Szekszárdi régiségek» című munkájában, Pest, 1857, 4-edrét, képekkel; utánna *Rómer Flóris* (Kalauz a m. n. muzeum érem- és régiségosztályához 1870. címkép és 138—139. ábrák; és *Acta Nova Musei Nat. Hung.* I. köt. 165 lap, 124 sz.); *Aus'm Weerth*, *Jahrbücher des Vereins von Alterthumsfreunde im Rheinlande*, 1877. LX. füzet, 160. lap. Photographiai felvételben *Klöz Gy.* a m. n. muzeum fényképei 21. sz. Miután az eddigi fametszetek nem voltak elég hívek, e sorok írójának felügyelete alatt pontosabb felvétel készült *dr. Fraknoi V.* kanonok költségén, kinek művében («A szekszárdi apátság története» Budapest, 1879.) meg is jelent. Az apát-kanonok úr szives engedélyével közöljük e rajzot itt lapunkban.

² V. ö. *Kraus*, id. mű, II. kiadás 346. lap, 1. sz. jegyzet.